

Къырым Джумхуриетининъ  
Медениет назирлиги

Къырым Джумхуриетининъ девлет  
бюджет медениет муэссисеси  
«Исмаил Гаспринский адына  
джумхуриет къырымтатар кутюпханеси»

Методик болук

***КЪЫРЫМТАТАР  
МИЛЛИЙ  
СИМВОЛИКАСЫ***  
*(байракъ, тамгъа ве гимн акъкъында)*

Методик къуланма

Акъмесджит, 2016 с.

## *МУНДЕРИДЖЕ*

Кириш.....	4
Къырымтатар байрагынынь къыскъа тарихы.....	5
Байракъ стандартлары.....	6
Тамгъа – Герайлар сюлялесининъ тимсали.....	7
Байракъ акъкъында шиирлер.....	8
Къырымтатар гимни: метни, терджимеси.....	10
Номан Челебиджихан акъкъында бир къач сёз.....	11
Тедбирлер кечирювде базы тевсиелер.....	12
Тевсие этильген менбалар.....	13
Интернет менбалары.....	15

Тертип этти: Абхаирова-Сеитмеметова Э.М.

Муаррир: Аблаева А.Р.

Консультант: Беялова Д.Д.

Чыкъышына месуль: Кадырова Л.З.

*Дюльбер алтын тамгасы  
Миллетимниң тимсали,  
Ватанымнынъ кемалы –  
Бизим миллий қоқ байрақъ!*



## КИРИШ

Эр йыл Къырымда июнь 26 куню къырымтатар Миллий байракъ куню къайд этиле.

Миллий байракъ – бу бир я да бир къач ренкте олгъан басма парчасы, белли бир халкъ я да девлет темсиль эткен эмблема.

Бизим байрагъымыз алтын тамгъалы мавы тюстедир. Онынъ ренки темиз булутсыз кокни, мавы денъизни анъдыра. Къырымтатар миллий байрагъы – халкъымызнынъ тимсали ве гъурурыдыр!

Алтын тамгъалы мавы санджакъ тек Къырымда дегиль, дюньянынъ бутюн кошелеринде гъает яхшы танылгъан бир темсиль олды. Мавы байракъ эм ярымадада, эм башкъа мемлекетлерде кокке котерилип далгъалана.

Мавы байракънынъ ве тамгъанынъ манасы насыл?

Алтын тамгъалы мавы байракъ Къырым ханлыгъынынъ девлет байрагъыдыр, деген фикир бильдирильмекте. Эльбет, эвель заманда Къырым ханлыгъы кучлю бир девлет эди, къырымтатарлар озь девлетине саип эдилер ве бу девлетнинъ мытлакъа озь байрагъы олгъандыр. Амма асылында бу бойлеми?

Элинъиздеки методик къуланма бу киби суаллерге джевап бермеге ярдым этеджек. Тертип этиджилер кок байракънынъ тарихы, манасы акъкъында бильги бермеге тырыштылар, бундан гъайры окъуйыджылар къырымтатар гимни, гимн сёзлерининъ муэллифи акъкъында да малюмат ала билерлер.

Методик къуланмада Олекса Гайворонскийнинъ «Флаг, отражающий небо» документаль фильмининъ материаллары, Къырым Джумхуриет Девлет бюджетли медениет муэссисеси «Исмаил Гаспринский адына къырымтатар кутюпханеси»нинъ информацион-библиографик болюги тарафындан топлангъан малюматлар къуланьлды.

Къуланма китапханеджилер, кутьлевий тедбирлернинъ тешкилятчылары, мектеп оджаларына ве кенъ даире окъуйыджыларына тевсие этиле.

## *Къырымтатар байрагынынъ къыска тарихы*

Къырым ханлыгынынъ байракълары акъкъында малюмат базы тарихий менба ве весикъларда расткетирмек мумкюн. Теткъыкътчылар къайд эткенине коре, Къырым ханлыгында бир къач байракъ бар эди, энъ эсас санджакъ ханнынъ сефер чадырында буюк шан-шуретнен сакъланып тура эди, башкъа байракълар исе сеферлерде иштиракъ эте эдилер. Анъылган эсас санджакъ алтын языларнен сюсленген къырмызы тюсте эди, дигер байракълар эсасен къара, безъ ве къою къырмызы ренкте эдилер.

Тахмин этмек мумкюн ки, къара ве безъ байракълар диний савашнынъ тимсаллери оларакъ къулланылды. Сачакълары чешит ренкте олган къою къырмызы байракълар исе ири арбий болюмлерге аит эди. Тарихий весикълардан белли ки, бойле сефер байракълары хан сердарларына такъдим этиле эди.

Хан чадырындаки сакъланган буюк къырмызы санджакъ Къырымгъа Османлы девлетинден кетирильмек мумкюн эди. Бойле ешилъ ве къырмызы ренклерде олган «санджакъ-и шериф», яни шеревли ве къыйметли олган баш байракъ, Османлы султанларынынъ девлет сарайында да сакълана эди. О, буюк байрам кунълери ве тантаналы тедбирлерде такъдим этиле эди.

Шубесиз, бойле байракъ Къырым ханларында да бар эди, чюнки тахткъа чыкъкъан эр бир яны хангъа Тюркие султанындан дегерли бахшышларнен бирге шеревли байракъ багъышлана эди. Алтын языларнен сюсленген буюк къырмызы байракъ Османлы султаннынъ бахшышы олмакъ мумкюн эди.

Къайд этмелимиз, Къырым ве Тюркие укюмдарларынынъ сефер байракъларынынъ тюслери гъает якъын эди. Сеферлерде султанларнынъ янында, белли олгъаны киби, безъ, ешилъ, къырмызы, сары, безъ-ешиль ве къырмызы-сары ренклерде олган байракълар бар эди.

Къырым ханлыгынынъ байрагы анги тюсте эди? Бойле суальге гъает бекленильмеген джевап алмакъ мюмкюн.

Шаркъта чешит шекиль ве ренкте байракълар даа къадимий заманлардан кенъ шекильде къулланылмакъта эди. Бу – девлет укюмдарлары, арбий болюклери, чешит севие мемурларнынъ, атта эснафларнынъ байракълары эди. Амма гъарп Авропада бир девлет

тимсаль эткен байракълар нисбетен кеч заманда пейда олдылар. Атта Османлы девлетинде земаневий анъламда девлет байрагъы XIX-джы асырнынъ орталарында мейдангъа чыкъты. Не языкъ ки, Къырым ханлыгъы шу вакъыткъа къадар энди ёкъ этильген эди.

Къырымтатарларнынъ миллий байрагъынынъ тасдыкъ этильмесинде ильк адым 1917 сенесининъ Къурултайында басылды. Къурултайджылар огюнде бутюн къырымтатар халкъны темсиль эткен екяне миллий символикасы акъкъында къарар алмакъ макъсат тура эди. Бойлеликнен, эсас миллий тимсаль оларакъ мавы тюсте байракъ тасдыкълынды.

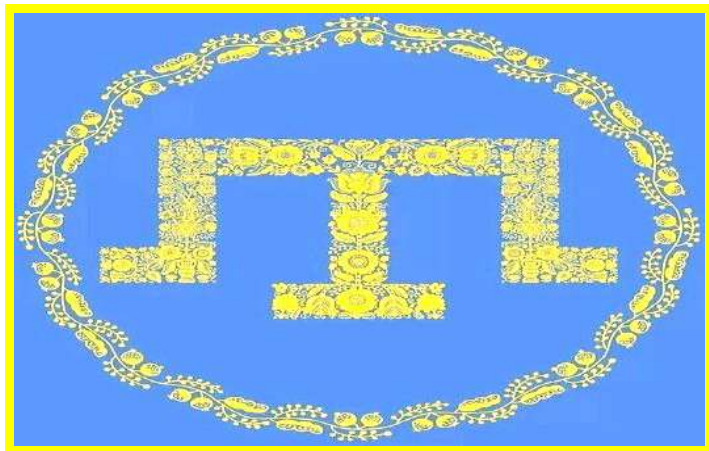
Осман Акъчокъракълы бильдиргенине коре, мавы renk къырымтатар халкъ символикасында XIX – XX асырлар арасында пейда олды ве пантюркизм гъаелерининъ даркъалмасы иле сыкъ багълы. Хатырлатайыкъ, пантюркизм – тюркий халкъларнынъ бирлиги узеринде къурулгъан гъаевий джерьян. Гъае тарафдарлары мавы тюсни къадимий умумтюркий мирас темсили оларакъ таный эдилер. Бугунъ иште бу себептен бир сыра тюркий халкъларнынъ миллий байракъларында мавы тюс корьмек мумкюн.

Муими шунда ки, къырымтатарлар байракъларында дигер тюркий халкъларнен умумийлигини косьтермекнен бирге, озь миллий хусусийлигини, озьгюнлигини де ифаде эттилер. Буны байракътаки Герайлар сюлялесине аит олгъан тимсаль – тамгъа исбат этмекте.

### ***Къырымтатар байрагъынынъ стандартлары***



## *Тамгъа – Герайлар сюлялесининъ тимсали*



Тарихий менбаларда тамгъа акъкъында малюмат гъает чокътыр. Тамгъа Къырым муурьлеринде, алтын ве кумюш параларда, Багъчасарайдаки ханлыкъ заманындан сакъланып къалгъан бина диварларында корьмек мумкюн. Асылында тамгъа Къырым ханларындан эвель чешит вариантларда къулланыла эди, амма озь сонъ шеклини тек Герайлар укюмдарлыгъы заманында алды ве сюляле тимсали оларакъ сакъланып къалды.

Ханнынъ сефер байракълары киби, тамгъа девлет бельгиси дегиль де, Къырымда укюмдарлыкъ япкъан Герайлар сюлялесининъ аиле тимсали эди. Ярымадада Герайлар тамгъасындан гъайры юзлернен башкъа тамгълар да ишлетиле эди. Къырымнынъ белли сойларында, чель тарафында исе аз бучукъ зенгин олгъан аилелерде озь тамгъасы бар эди. Олар алтын ве кумюш паралар устюнде къакъылмасалар да, амма маиший яшайышта (айванлар тамгъаламакъ) кенъ къулланыла эдилер. Базен бир де бир къоранталаргъа аит тамгъланы башташларда корьмек мумкюн.

1917 сенеси Къурултайында хан тамгъасына янъы мана берильди – сюляле темсилинден миллет темсилине чевирильди, кечмиш ве келеджек арасында узюльмеген багъ косътерир киби, озь ерини миллий байракъ устюнде алды.

Тамгъанынъ манасы кунюмизге къадар сакъланмады. Базылары тамгъада хан махкемесининъ адалетини, дигерлери Къырымда белли

учь сойнынъ бирлигини коре эдилер, амма насыл олса да, таракъ-тамгъанынъ манасы даа Къырым ханлыгъы пейда олмаздан эвель джоюлды.

Невбетте халкъ тарафындан сайланылгъан Къурултай нидже йыллар, нидже фаджиалар кечкен сонъ, яни 1991 сенеси ана топрагъында топланды. Онынъ мушаверелеринде алтын тамгъалы мавы байракъ гъайрыдан къырымтатар миллий темсиль оларакъ тасдыкъ этильди.

Шу вакъытан берли байрам ве матем кунълери ачыкъ кок тюсюнде олгъан алтын тамгъалы мавы байракъ ельде далгъалана. Къырымдан тыш ерлерде байракъны котерген инсанлар озюни къырымтатар халкъынен бирлигини, бирдемлигини косьтерелер. Къырымда кок байракъ котергенлер исе, тынч кок тюбюнде яшамагъа истегини бильдирелер.

## ***Байракъ***

Анеминъ гозь алдында,  
Дедеминъ масалында,  
Бабамынъ хаялында  
Яшадынъ, гузель Къырым

Балам, бу байракъ сенинъ,  
Балам, бу топракъ сенинъ,  
Балам, гузель Къырым сенинъки  
Унутма яврум, асла унутма.

Багъчасарай руямда,  
Ялта ички дюнъямда,  
Эфендикой эр аныда  
Яшадынъ, гузель Къырым

Ватан къокъусы башкъа,  
Ватаннынъ кокую башкъа,  
Мен оны хатырласам  
Гозьлерим тола яшкъа.

Анеминъ гозь алдында,  
Дедеминъ масалында,  
Бабамынъ хаялында  
Яшадынъ, гузель Къырым.

*Ахмет Ихсан Къырымлы*



## *Миллий байракъ*

Дюльбер алтын тамгъалы  
Миллетимнинъ тимсали,  
Ватанымнынъ кемалы –  
Бизим миллий кок байракъ!

Юксеклерге тикленсин,  
Шувултысы динъленсин,  
Душман исе инълесин  
Сени корип, кок байракъ!

Кок-семагъа котерильсин,  
Къавий этип пекитильсин,  
Эбедиен ельпиресин  
Бизим миллий кок байракъ!...

*Абилькерим Велиля*

## *Байрагъым*

Аджувсыз олды заман, танымай кимсени,  
Эр шейни алды явур, алалмай тек сени.  
Азат Къырым юртуны корем мен тамгъанъда,  
Халкъымнынъ кечмишини кяде бир анъгъанда.

Керекмей, керекмей, манъа башкъа байракълар,  
Эписи менимки дегиль, менден узакълар.  
Бир риджам, ниязым, истегим бар Танърыдан,  
Юртумыз, байрагъымыз джанлансын янъыдан.

Байрагъым – ай ярыгъым, сенсиз мен эсирим,  
Элимден тюшсень бир кунъ, аф этмез несилим.  
Татарлыкъ дегенде сен акълыма келесинъ,  
Байрагъын севмегенге мен айтам делисинъ.

Буюк халкъ, буюк миллет, кок байракъ саиби,  
Байрагъынъ ичюн яша, бунынъ ёкъ айыбы.  
«Бал тамчыдан джыйылыр», джыйыл сен Ватанда,  
Янъы девлет къургъанынъ корейим тамгъанъда.

*Сейран Сулейман*

*2003 с. декабрь 18 – 2004 с. январь 3*

## Къырымтатар миллий гимни

1991 сенесининъ июнь 30 кунюнде Къурултай тарафындан къырымтатар гимни оларакъ *Ant Etkenmen / Ант эткенмен* серлевалы йыр тасдыкъланды. Сёзлер муэллифи – Номан Челебиджихан.

«Ант эткенмен» шири бугуньде-бугунь озь миллий мустакъиллиги ичюн куреш алып баргъан халкъымызгъа рухуна рух, къуветине къувет къоша.

Ant etkenmen, milletimniñ  
yarasını sarmağa,  
Nasıl olsun bu zavallı  
qardaşlarım çürüsin?  
Onlar için ökünmesem,  
qayğırmasam, yaşasam,  
Yüregimde qara qanlar  
qaynamasın, qurusın!

Ант эткенмен, миллетимнинъ  
ярасыны сармагъа,  
Насыл олсун бу заваллы  
къардашларым чюрюсин?  
Онлар ичюн окюнмесем,  
къайгъырмасам, яшасам,  
Юрегимде къара къанлар  
къайнамасын, къурусын!

Ant etkenmen, şu qaranğı  
yurtqa şavle sepmege,  
Nasıl olsun eki qardaş  
bir-birini körmesin?  
Bunu körip buvsanmasam,  
muğaymasam, yanmasam,  
Közlerimden aqqan yaşlar  
derya-deñiz qan olsun!

Ант эткенмен, шу къарангъы  
юрткъа шавле сепмеге,  
Насыл олсун эки къардаш  
бир-бирини корьмесин?  
Буны корип бувсанмасам,  
мугъаймасам, янмасам,  
Козьлеримден аккъъан яшлар  
дерья-денъиз къан олсун!

Ant etkenmen, söz bergenmen  
millet için ölmege,  
Bilip, körip milletimniñ  
közyaşını silmege.  
Bilmey, körmey biñ yaşasam,  
Qurultaylı han olsam,  
Kene bir kün mezarcılar  
kelir meni kömmege.

Ант эткенмен, сёз бергенмен  
миллет ичюн ольмеге,  
Билип, корип миллетимнинъ  
козь яшыны сильмеге.  
Бильмей, корьмей биñ шасам,  
Къурултайлы хан олсам,  
Кене бир кунь мезарджылар  
келир мени коммеге.

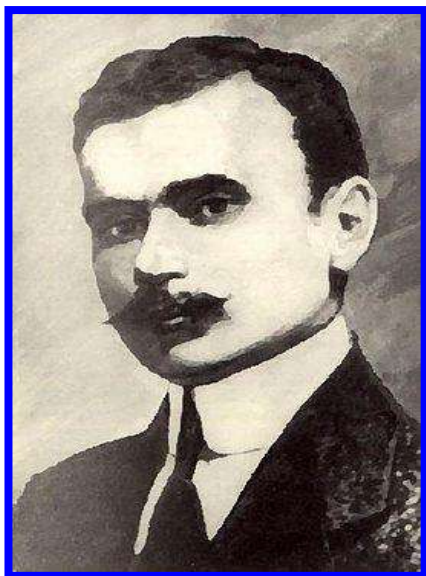
### *Я поклялся*

Я поклялся, я дал слово за народ свой умереть!  
Что мне смерть, коль не сумею его слёзы утереть.  
Что мне жизнь... ведь будь я ханом, проживи хоть тыщу лет,  
День придёт и пред могилой всё равно держать ответ.  
Я поклялся светом ясным тьму прогнать с моей земли,  
Сколько можно, чтоб друг друга братья видеть не могли?  
Если ж я, поклявшись светом – и не вспыхну, не сгорю,  
Реки слёз пусть станут морем, превратившись в кровь мою.  
Я поклялся пред народом его горе остудить,  
Сколько можно гнить живыми и под вечным тленом жить?  
Если ж я смогу спокойно эту боль перенести,  
Пусть застынет чёрной кровью сердце у меня в груди.

*Перевод на русский язык Лили Буджуровой.*

### **НОМАН ЧЕЛЕБИДЖИХАН**

(1885 – 23.02.2018)



1885 сенеси Сонакъ коюнде дюнъягъа кельди. Кой мектебинде, сонъра Акъчора ве Зынджырлы медреселеринде тасиль алды. Окъувыны Истанбул дарульфунунынынъ укъукъ факультетинде девам эттире.

1917 сенеси Къырым Мусульман Иджра Комитетининъ реиси оларакъ сайлана. Къырым Миллий укюметининъ реиси ола, къырымтатар классик эдебиятынынъ айдын сима-ларындан бири.

Онынъ шиирлери ве «Карылгъачлар дуасы» адлы икяеси къырымтатар классик эдебиятынынъ алтын

фондуны тешкиль эткен эсерлердир.

1918 сенеси февраль 23 куню большевиклер тарафындан вахшийдже ольдюрильди. Номан Челебиджихан яш омюрини миллетнинъ айдын, сербест келеджеги ичюн феда эткен.

Къырымтатар Миллий байракъ кунюне багъышлангъан тедбирлер кечирювде базы тевсиелер

I. «*Мавы байракъ – миллет тимсали*» серлевалы китап сергисини азырламакъ.

Менбалар ашагъыдаки тевсие этильген джедвельде бакъмакъ мумкюн.

II. Тедбир иштиракъчилерине Олекса Гайворонскийнинъ «Флаг, отражающий небо» адлы документаль фильмини тевсие этмек.

III. Фильм бакъылгъан сонъ, тедбир иштиракъчилери арасында «*Къырымтатар халкънынъ темсиллери*» адлы мини-викторина кечирмек.

1. Къырымтатар байрагъы насыл тюсте? (мавы)
2. Байракъ устюнде бельгиге (символ) не дейлер? (тамгъа)
3. Тамгъа байракъ устюнде къайда ерлеше? (солда усть кошесинде)
4. Таракъ тамгъа къайда расткетирмек мумкюн? (эски параларда, къадимий биналарда, башташларда)
5. Къырымда 20 асырнынъ башында къадимий тюркий тамгъаларны огренген алимнинъ адыны айтынъыз (Осман Акъчокракълы)
6. Рус тилинден къырымтатар тилине бир къач сёз терджиме этинъиз:
  - Кок – небо
  - Мавы – голубой
  - Народ – халкъ
  - Нация – миллет
  - Символ – тимсаль
  - Флаг – байракъ, санджакъ
7. Биринджи Къурултай ве вакъыт ве къайда топланылды? (1917 сенеси Багъчасарай шеэринде)
8. Илък кере мавы байракъ миллий тимсаль оларакъ не заман тасдыкъ этильди? (1917 сенесининъ Къурултай)
9. Экинджи кере мавы байракъ миллий тимсаль оларакъ не заман тасдыкъланылды? (1991 сенеси Къурултай)
10. Къырымтатар гимнининъ муэллифи ким? (Номан Челебиджихан)
11. «Къарылгъачлар дуасы» бу не? (Номан Челебиджихан икяесининъ серлевасы)

IV. «*Миллий байрагъым*» адлы талелернинъ ресим сергисини тешкиль этмек.

V. Къырымтатар байрагъы, тили, Къырым дюльберлиги акъкъында «*Мавы кок киби байракъ*» шиирлер конкурсыны кечирмек.

### *Тевсие этильген менбалар*

1.[...О символикке крымских татар: «Tatar Tamga»; его размеры, расположение на знамени] // Emel. – 1991. – № 185. – (на обложке).

2.«Къырымтатар халкънынъ миллий байрагъы ве миллий гимны» акъкъында = О «нац. флаге и нац. гимне крымскотатарского народа: Постановление Курултая крым.тат. народа. 30.06.1991 г. // Достлукъ. – 1991. – Июль 12. См. также: // Авдет. – 1991. – 11 июля. – С. 2. // Ватан. – 1991. – № 8. – С. 5–6.

3.Абдула Г. Национальный символ крымского ханства: [герб, флаг, тамга] / Г. Абдула // Qasevet. – 2010. – № 36. – С. 6–9: фото.цв.

4.Айны // Акъчокъракълы О. Эсерлер топلامы / О. Акъчокъракълы. – Акъмесджит: Таврия, 2006. – С. 83–87.

5.Акъчокъракълы О. Къырымда байракъ меселеси / О. Акъчокъракълы // Къырым меджмуасы. – 1918. – № 6. – С. 109, 112–114.

6.Али Ш. Бизим байракъ!: [шиир] / Ш. Али // Ана тили оджаларына. – 2012. – № 3. – С. 28.

7.Бекторе Я. Къырым байрагъы: [Къырымтатарларнынъ байракълары ве тамгъанынъ темсили ве онынъ манасы (изаатлар); "Къырым" меджмуасындан алынъган макъале (1992)] / Я. Бекторе // Къырым. – 1993. – Янв. 30. – С. 2. День крымскотатарского флага: [фоторепортаж с праздника] // Авдет. – 2013. – 1 июля. – С. 7.

8.Велиля А. Миллий байракъ: шиир / А. Велиля // Къырым. – 2010. – Июль 10. – С. 1.

9.Велиляев А. Ельпиреген кок байракъны къолда къавий тутармыз: [шиир] / А. Велиляев // Къырым. – 2002. – Ноябрь. 8. – С. 2.

10. Къырымлы А. И. Байракъ: шиир / А. И. Къырымлы // Янъы дюнья. – 2009. – Майыс 16. – С. 4.

11. Къырытататар байрагъында тамгъанынъ колеми ве онынъ размерлери // Birlik. – 2006. – № 18. – С. 139.

12. Ойсункойлю С. Кок байракъ ельпиресин!: [шиирлер] / С. Ойсункойлю // Qıym. – 2014. – Март 1. – С. 2.

13. Постановление Курултая крымскотатарского народа: Об официальных символах крымскотатарского народа – национальном флаге, гербе и гимне крымскотатарского народа // Авдет. – 2012. – 23 июля. – С. 3.

14. Почему тамга является нашим символом? // Авдет. – 2013. – 19 авг. – С. 8.

15. Сеитвелиша. Определиться с символикой: [точка зрения на определение символики крымских татар] // Аркет. – 2003. – 11 апр. – С. 7.

16. Чайлакъ Р. Миллий байракъ: [шиир] / Р. Чайлакъ // Qıym. – 2012. – Июль 7. – С. 1.

### *Интернет менбалар*

1. Гайворонский О. «Флаг, отражающий небо»: документальный фильм, посвященный дню крымско-татарского флага. История происхождения крымскотатарского флага. // <https://www.youtube.com/watch?v=WIRxIU3VxUM>  
Дата обращения 21.06.2016.

2. Символика крымских татар. Флаг. Рекомендательный список/ азырлагъан З. Ислямова, муаррир Д. Беялова, месуль муаррир Л. Кадырова // <http://gasprinskylibrary.ru/simvolika-krymskikh-tatar-flag-rekomendatelnii-spisok.html>. Дата обращения 19.06.2016.

3. Калкай Т. Флаг крымскотатарского народа имеет древнюю историю // <http://qha.com.ua/ru/obschestvo/flag-krimskotatarskogo-naroda-imeet-drevnyuyu-istoriyu/161073/> Дата обращения 20.06.2016.

295011 Республика Крым  
г. Симферополь, ул. Самокиша, 8  
Тел/факс: + 7(3652) 249-560  
e-mail: [mail@gasprinskiylibrary.ru](mailto:mail@gasprinskiylibrary.ru)  
<http://gasprinskiylibrary.ru/>